

PÉTER I. ZOLTÁN

Ady és az Eiffel-torony

Ha hinni lehet Ady egy életre szóló barátjának, Bölöni Györgynek, a költő életében sorsforduló helyszínnek számított Párizs szimbóluma, az Eiffel-torony. 1904 tavaszán, amikor Ady a francia fővárosban megtudta, hogy megkapta a vérbajt, szörnyen kétségbeesett, nem látott más kiutat, mint a halált, mindhiába próbálta vigasztalni barátja. Bölönivel egyfogatú gumirádlis kocsiba ülve búcsúzni akart Párizstól. Végigjárták Ady kedvelt kocsikázó útját, a Bois de Boulogne-t, majd az Étoile-nál Ady a kocsist az Eiffel-torony felé irányította. Miközben gyalog és lifttel egyre magasabbra jutottak a toronyban, Bölöni végig amiatt rettegett, hogy a barátja leveti magát az egyik emeletről. Mire azonban felértek a tetőre, Ady lehiggadt. Megbékélt. „Élet és Halál birkóztak benne – írja Bölöni könyvében. – És nagyon az Élethez kapcsolta, amit háromszáz méternyire lent a földön látott. A szédítő vastoronyról már egy más Ady, a predesztinált Ady, az élettel és halállal mindig harcban álló, örökké lázadó, de meg is békülő Ady, a Halál rokona, de az Élet fia lépegetett mellettem...”

*

1904. január havának utolsó hetében futott be Adyval először a gyorsvonat a párizsi keleti pályaudvarra, a Gare de l'Est peronjára. Ady beült egy konflisba, és megadta a címet: Rue de Lévis 92. Ebben a tizenhetedik kerületi szűk, forgalmas, népes utcában, a 92. szám alatti bérház harmadik emeletén laktak Diósyék. Ebben a házban béreltek Adynak is egy albérleti szobát. Annyi vágyakozás után végre itt lehetett Ady Párizsban Léda közelségében.

Párizs régen áhított célként lebegett Ady előtt, varázsát Léda ragyogta be. És amikor ha nehézségek árán is, de végre itt

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

lehetett, számára vonzásuk egybeforrt, és egymást erősítette. Párizs és a szerelem egyet jelentett, emiatt kétszeres érzelmi felfokozottsággal, az ámulat és elragadtatás szerelmes rajongásával tekintett mindenre maga körül.

E felfokozott érzéssel, Ady kezdetben váltakozó érdeklődéssel, de fáradhatatlanul barangolta be a francia főváros negyedeit, kiállításokra, színházba, múzeumokba jár. Mindenről lelkiismeretesen tudósít néhány budapesti újságot, elsősorban a *Budapesti Hírlapot*. Első párizsi élményeit február 24-én vetette papírra *Levél Párizsból* címmel, ez a *Szilágy* lapban jelent meg 1904. március 3-án:

Barangolok utcáidon, csodálatos, nagy és szent város, kit csókos vágyakkal akarok néhány mámoros hét óta megközelíteni. Barangolok és azt akarom, hogy az enyém légy. Nem tud szeretni, nem érthet, nem érezhet a te nagyszerűségedben senki más, csak én. Én, én, aki ma is csak három kis rézpénz árán, a döcögő

Az Eiffel-torony Ady korában

omnibuszon, fönt az imperiálon, durva mesterlegények között szerelmes, izzó verset gyöngyöztem ki a lelkemből Hozzád, akit nagy vágyakozások után nemrégiben láthattalak meg. Ott fönt az imperiálon úgy éreztem, hogy tőled messze meghalnék immár. Arcodat, a büszkét, kacérat és ígézőt látnom kell most már mindig. Amíg csak nagyon el nem fáradok. Amíg csak egészen el nem fáradok. Óh Párizs, Te vagy az én lelkemnek szerelmes nyugtalansága és én benned érzem az életet, a bolondot, a haszontalant, a szomorút, a szépet. És miért élnék, ha más volna én körülöttem a minden? Te kellesz, csak Te, óh bolond, óh szép, óh fájdalmas!...

Olyan szép bolondnak lenni, ha nem hiszünk már a bölcsességben. Én a Te bolondod vagyok, Párizs, ma láttam egy leányodat s meg akartam csókolni a kezét. Modell volt ez a leányod, szép testű és szomorú. Kidobta az utcára a piktorja. Ott sírt a kapu alatt. Kevés, lompos, piszkos ruhában és mezítláb. De csinos volt a két frankos kalapja s fázó, vörös kezecskéjében csipkés, selyem zsebkendőt szorongatott. És eltagadta, hogy éhes. És nézett rám, a bolondos, barbár beszédű idegenre, nevetően. Úgy szerettem volna akkor sírni. Még beszélni sem tudok vele, pedig ez a leány az én lelkem, az én rongyos és hivalkodó lelkem eleven képe. Az én lelkem ez a leány.

– Eljön velem, kisasszony?

Belenézett a szemembe és eljött. Úgy szerettem volna kocsiba ültetni, reá szabotni drága, szép ruhákat, elmámorítani tüzes pezsgő borokkal. De csak egy csésze meleg teát adhattam neki s a lábára

egy ócska sárcipőt. És nem csókoltam meg a kezét sem. Elment, és nem tudom, eszébe jutok-e vagy egyszer? Talán majd egyszer fog beszélni rólam pompás ruhában, pezsgős mámorban, amikor majd nem csak a kezét fogják csókolni:

– Messieurs et mesdames, a legfurcsább emberrel akkor találkoztam, mikor még modell voltam, s egyszer kidobott a festőm. Éheztem és fáztam. Az a furcsaember elvitt magával, adott egy csésze teát és egy ócska kalucsnit. Ifjú és sápadt ember volt. Nagy, barna szemével szomorúan nézett reám. Meg akarta csókolni a kezem, de aztán azt se tette. Furcsa ember volt. Azt mondta, hogy magyar és poéta. Nem tudott jól franciául. Ezek a barbár keletiek általában érdekes emberek, de ez éppen nagyon furcsa volt.

Mademoiselle, ha kegyed így fog beszélni, én nem leszek ott és nem válaszolhatok. Ideírom a válaszom. Kegyed ezt a választ sohasem fogja olvasni, de az mindegy.

– Eh bien, mademoiselle, a furcsa barbár nem is olyan nagyon barbár. Egy szegényes kis országnak szerencsétlen fia, aki nem volt s nem lesz soha elég ügyes. Az ő országában csak az ügyes szatócsok elégűlnek meg. Minden részvétel a valóságból a szatócsoké, akik nevetve verik le az érzékenyebb, gazdagabb, finomabb és büszkébb lelkeket. Mademoiselle, emlékezzék reá, hogy a kegyed furcsa embere irodalomtörténeti méltatást s legalább is emléktáblát fog kapni. De addig még talán egy ócska kalucsnit sem lesz módjában még egyszer elajándékozni, sorvasztó, be nem telt vágyakkal járja a világot, s verseket ír szerelmes, gyönyöreit ő előle elzáró Párizsához, szent Párizsához, az

imperiálon, mikor három sou-ja van s fölülhet reá... Mademoiselle, a kegyed furcsa embere nagyon elgyötrött, nagyon szomjas, nagyon szerencsétlen ember. A lelke rongyos, mint a kegyed ruhácskája volt akkor, de csipkés, selyem zsebkendőként szorongatja még mindig egy-egy álmát. Mademoiselle, kegyed vétkezett, mikor meg nem csókolta azt a furcsa embert, azt a szegény, lázas, barna, nagy szemű barbárt.

Óh Párizs, te rejtegetted addig az én lelkemet, s elküldted hozzám egy kidobott, rongyos, édes kis grisette alakjában. Meglátam általad a lelkemet. Be szép volt, s be szép lehetett volna. Más-hova plántálva.

Ma a Morgue-ban voltam. Csúnya kis tanya. Még a Morgue-ban sincs egyenlőség. Négyen voltak e napon csak. Egy öreg asszony,

három fiatal férfi. És én láttam, hogy az egyik férfi döllyfösen, három társától, szinte szabadulni akarva fekszik ott. Az arca, kezei, körmei ápoltak voltak, s magas volt a homloka. Ez nem a nyomorúság miatt bukott a halálba. Ennek valami csinos, valami döllyfös mániája lehetett. Ez több és szebb asszonyokat, jobb pezsgőket, yachtot és ilyeseket követelt az élettől. Vagy éppen realitást. Valamit, aminek mindig van ingere és becse. Persze nem talált...

Holnap a temetőket járom. Megnézem a Heine és Maupassant sírját is. Úgy tart-

Ady és Léda

(Székely Aladár felvétele)

ják, hogy ők halhatatlanok. Milyet nevetne matrác-sírján a dalok dalolója, s hogy kijózanodnék kényszerzubonyában is a nagy mesélő. Süssétek meg a halhatatlanságot. Engedjétek s engedtétek volna, hogy annyit vegyünk az életből, amennyire vágyunk és jogunk hatalmaz bennünket.

Óh Párizs, gyönyörök és fájdalmak szent városa, ölelj engem magadhoz. Ölelj nagyon forrón, mert mélységek fölött járok, és olyan csúnya, galád, igazán embereknek való hely a Morgue.

Párizsban ismerkedett meg az úgyszintén szilágysági Bölöni Györggyel, aki Ady Lajos osztálytársa volt a zilahi kollégiumban.

Párizs csodálatának és a Lédához való közeljutásnak az első-boldog heteit megdöbbenés váltja fel: április derekán kitör a költőn a még Nagyváradon szerzett, de elhanyagolt vérbaja, kiütésekkel lesz tele a teste.

A Rue de Lévis elején, az omnibusmegállónál vásárolta Ady a virágcsokrot az ebben az utcában lakó Lédának

Ebben az időben, 1904. április 16-án jelent meg a *Budapesti Napló*ban a *Tüzes seb vagyok* című verse: *Tüzes, sajtó seb vagyok, égek, / Kínoz a fény és kínoz a harmat, / Téged akarlak, eljöttem érted, / Több kínra vágyom: téged akarlak. // Lángod lobogjon izzva, fehéren, / Fájnak a csókok, fájnak a vágyak, / Te vagy a kínom, gyehennám nékem, / Nagyon kívánlak, nagyon kívánlak. // Vágy szaggatott föl, csók vérezett meg, / Seb vagyok, tüzes, új kínra éhes, / Adj kint nekem, a megéhezettnek: / Seb vagyok, csókolj, égess ki, égess.*

Bölöni György ebben a kritikus időszakban mindvégig vigasztalója és segítője volt a halálosan kétségbeesett

Adynak. Április végére már egészen jól érezte magát a költő, de május 11-én panaszos levelet írt barátjának: *Kedves Gyurkám, beteg vagyok újra, s majd megőrülök. Péntek délelőtt 11 óra-kor okvetlenül légy a Café de la Paix-ben, az utcai részen, künn ülj le valamelyik asztalhoz. Én ott leszek, s mindjárt megyünk egy orvoshoz: tolmácsom leszel. Nem akarom, hogy más jöjjön velem. Sejtöd, miért. Légy ott okvetlen: pénteken d. e. 11 óra...*

Bölöni elvitte barátját az osztrák–magyar követség orvosához, dr. Kraushoz, akit személyesen ismert. Az orvos, miután megvizsgálta Adyt, kijelentette, hogy komoly beteg, gyógyítására nem vállalkozhat, ezért ajánlólevél kíséretében egy szakorvoshoz küldte.

Ahogy kiértek az utcára – barátjának visszaemlékezése szerint – Ady csaknem tántorgott, hebegett. Arca eltorzult, sírásra görbült. Mindhiába próbálta vigasztalni, hisz mindketten tudták: a diagnózis előrehaladott vérba.

Elindultak a Boulevard de Courcelles-en cél nélkül a Montmartre felé. Minden józan tanács hasztalan volt. Bölöni emlékezete szerint Ady nem látott más kiutat, mint a halált. „A betegség feldúlta életét, felborította terveit. Párizsból el kell tűnnie. Ki ebből az életből! Méreg? A Szajna? Az Eiffel-torony? Vagy elutazik, s a Gare de l’Estről kirobogó vonat elé veti magát!”

Valahol mégis megebédeltek, majd egy üveg bor, kávé és likőrök elfogyasztása után valahogy mégis jobb kedvre derült a költő, s azt javasolta barátjának, hogy üljenek egy konflisba, hogy így búcsúzhasson el a francia fővárostól. Így jutottak el az Eiffel-toronyhoz, ahol a már ismertett történet lejátsszódott.

Május derekán Bölöni György egy hónapra Londonba utazott. Amikor június vége felé visszatért Párizsba, Adyt

lenyugodva és jó kedélyállapotban találta. Időközben a Diósy házaspár önzetlenül ápolta, vigyázva arra, hogy szigorúan betartsa az orvos által előírt kezelést. „Mintha feledte volna betegségét, mely pár hete még zaklató viharként dülta” – olvasható Bölöni könyvében. – Feledte? Nem. De beletörődéssel tudomásul vette.

*

Végezetül egy rövid ismertető a toronyról, Párizs egyik jelképéről, amely a tervezőcég tulajdonosáról, Gustave Eiffel mérnökről kapta a nevét.

A torony az 1889. évi világiállításra készült, az eredeti tervek szerint a kiállítás után lebontották volna. Összmagassága 324 méter, ebből maga a torony 300 méter, utólag rászerezve 24 méterre magasodik egy tévé-adóantenna. Első emelete 58, második emelete 116, a harmadik 276 méter magasban van – amint az egy ismertetőben olvasható.

Négyzet alapú, 1,6 hektár alapterületű, 10 100 tonna tömegű, 12 000 acéldarabból, szegecseléssel állították össze, átmeneti jelleggel. Évente kb. 10 tonna festék szükséges felületének a karbantartásához.